

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

ՔՍ. Ն. ԴԱ. ԿԱ. ԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

(Տես յէջ 24).

Գ. Առ Ետրուարացիս. — Գ. Առ Հռովմայեցիս. — Ե. Առ Քրիստոնեայս՝ ճախկին ժամանակաց մէջ. — Չ. Հռոմանեան յեղանակին մէջ. — Է. Կամարադեղնային յեղանակին մէջ:

Գ. Քանդակագործորին առ Ետրուարացիս. — Փանդակագործութեան մէջ առանձին համբաւ մի ստացան Ետրուարացիք, իրենց անագապղնձէ և թրծեալ հողէ շինած ձեռագործներովն: Թրծեալ հողն կը գործածուէր տաճարաց զարդագործութեան համար. նոյն պէս չափաւորաց արձանքն նմանօրինակ ներթէ մի շինուած էին. ինչպիսի էր Կապիտոլինի Արամազդայ տաճարին արձանն: Ընդհանրապէս այս ձեռագործք անարուեստ և հասարակ ոճով շինուած էին:

Այս ձեռագործաց մէջ պէտք է դասել նաեւ շիրմաց մէջ գտուած անօթներն, ինչպիսի են յուզարկաւորութեան սափորքն՝ որոց խուփին վերայ կը նշմարուի մարդկային դուռն մի. նաեւ անթրծուն սեռւ հողէ շինուած աւօթքն՝ որոց քանդակեղէն նկարուց վերայ կոշտ շինուածք մի կը նշմարուի: Հռոմի Կամպանայի հաւաքածոյն շատ ճոխ է այս տեսակ ետրուրեան ձեռագործներով, որք ներկայիս Պարիսու Լուվրի թանգարանին մէջ զետեղուած են:

Հողէ կաղապար շինեն կամաց կամաց ճամբայ բացաւ Ետրուարացոց՝ նաեւ ձուլելու արուեստին, զոր նարտարութեամբ և մի առանձին բերմամբ կը կատարէին: Ետրուրիոյ քաղաքներն բազմաթիւ պղնձէ արձաններ ունէին, այնպէս որ Ետրուարացիք եղան որ իրենց արուեստի առարկաներով երկար ժամանակ զարդարեցին զՀռոմ: Այս ձուլածոյ ձեռագործներէն յիշենք Տոդի Այտան (le Mars de Todì), որ կը գտուի Վատիկանի թանգարանի մէջ. նաեւ բազիկաց մէջ սաղ մ'ունենցող զնեսայոյ մանուկը (le jeune enfant), որ կը պահուի Լէյդայի թանգարանին մէջ. նոյն պէս լայն զգեստ հագուած մարդու արձան

մ'այլ, զոր կարելի է տեսնել Փլորենտիոյ թանգարանին մէջ:

Վիսեղէն քանդակագործութեան մի քանի օրինակներն դեռ մինչեւ Հիմայ կը պահուին, որք առաւելապէս կը գտուին շիրիմներու և բազիլներու մոյթից վերայ, յորս կը ճանչցուին հին արհեստաւորք իրենց կոշտ և անարուեստ ոճով շինուածքէն:

Յետին յեղանակի մը պատկանող բազմաթիւ յուզարկաւորութեան արկղիկներ յերեւան եկած են, որոնք մեծաւ մասամբ այսօր տուրէ են, և ոսկեղէն ու զունաւոր ճոխ զարդագործութիւն մ'ունին: Փորթիկ դազադներու ոճով շինուած այս արկղիկներս՝ իրենց խուփին վերայ կը ներկայացնեն հանգուցելոյն պատկերը. պատկելու գիրքի մը մէջ, որ որքան այլ ճիշդ ըլլայ, սակայն առանց վայելչութեան և չափակցութեան է: Կողմանց վերայ կը գտուին ամեն տեսակ քանդակեղէն ներկայացուցմունք:

Գ. Քանդակագործորին առ Հռովմայեցիս. — Հռովմայեցոց զՅունաստան նուաճելէն վերջ, այլ եւս Յունաց ազգային կեանքն դադրեցաւ, և այնուհետեւ պրպլացող հանճարն սղօտ կայծեր միայն արձրկեց, որոնք կը յիշեցնէին նախորդ յեղանակաց նշանաւոր գործոց յիշատակը: Սակայն և այսու հանդերձ քաղաքական յեղափոխութիւնք չի կարողացան բոլորովին եղծանել հելլէն ազգի բնատուր հանճարը:

Գեղեցկին սէրն որ կը սկսէր զարգանալ առ Հռովմայեցիս, վերստին զարթոյց Յունաց մարած արուեստը և զայն նոր երեւութի մը ներքեւ մտնող: Հռովմական արուեստն աւելի ուշ կը դնէր արտաքին շփոթութեան սրբա կ'ուզէին որ իրենց գիտերն թէ՛ օգտ

տակար ըլլան և թէ միտնգամայն զարգա-
րանայ տեղ ծառայեն։ ուստի և սոցա շապ-
լութիւնն մեծ և չափազանց եղաւ։

Ստեղծարարութիւնն համապատասխանեց
սոյն պէտքիս։ Իմացուեցաւ որ կարելի չէ
նորոգելութիւն մտցնել այն արուեստաւորաց
չինուածոց մէջ, այլ միայն նորոգել հին հրա-
շափերէսները՝ որք նշանաւոր ըրած էին ա-
մենէն փայլուն յեղանակի մը շրջանը։ Արդ
հետամուտ եղան արուեստական աւանդու-
թեանց ընդհատուել թելը վերստին ձեռք առ-
նուր։ Աւստի և կը տեսնենք որ Հռովմայ
համար Կ'ալիստի քանդակագործաց մի նոր
ատտիկեան վարժարանն որդւ ձեռագործք
այնպէս ներարուեստ են, ուսկից աւելի լա-
ւազոյնը չէ կարելի գտնել։ Սակայն այս
ձեռագործքը՝ որք կրնային արուեստին ամե-
նէն լաւ յեղանակի մը հետ միանալ, թե-
րեւ չափազանց յալոյղ դատուեցան, նկատ-
մամբ իրենց կատարելութեան աստիճանին։

Այս ձգտումն արդէն Հռովմայ մէջ կ'ե-
րեւոր 150 ին Գրիստոսէ յառաջ, ասկայն կա-
րելի չէ պնդել, թէ արուեստն սոյն յեղա-
նակիս մէջ իւր պայծառութեան ամենէն
բարձր աստիճանին հասած լինի, ինչպէս էր
կենսաբուս և Աւգոստին յեղանակին մէջ,
Փլորենտիոյ մէջ գտուած Ռեդիկեան Աստղիկն
սոյն յեղանակիս ամենէն հրաշալի արձանն
է, որ և բնծալուած է Աթենացի Ապոլոնոսի
որդայն կրկնմանայ։ Նշապալոյ թանգարա-
նին մէջ գտուող ֆրատենման Հերակլեայ վիթ-
խարի արձանն այլ հռչակաւոր ձեռագործ
մ'է աթենացի Գլիկոնի։ Հռովմայ համա-
ւար որակն կամ կոճը (Հերակլեոյ, torse
du Belvédère), որ Աթենացի Ապոլոնիսի
ձեռագործ մ'է, նմանօրինակ բերում մի կը
յայտնէ։ սա հանգչող Հերակլեայ գաղափա-
րական ներկայացուցում մ'է։ Մի և նոյն
յեղանակի կրնան վերաբերիլ նաեւ կարիսիս
ներն՝ որովք Գիոգենիս աթենացի զարդարեց
զՊարթենոն։ հաւանօրէն սոցա կը վերաբերի
նաեւ Վատիկանի Նոր Թեւին վերայ գտուող
արձանն։

Բուրճեղանն պալատան Մոստերամարտ՝ որ
հիմայ Լուվրի թանգարանին մէջ կը գտուի,
հակապատկեր մի կը կազմէ այս գաղափա-
րական բերման հետ։ սա Ագասիաս երե-
սացող ձեռակերտ մ'է։ Պէտք է յիշատակել
հոս Վատիկանի իմպերադին Ապոլոնը, որ սոյն
թանգարանի ամենայաւ արձաններէն մին է,
ինչպէս նաեւ Վերսայլի Անահիտը՝ որ կը
գտուի Լուվրի թանգարանին մէջ։ Առաջինն
օրինակութիւն է յունական նախաորակ ձե-
ռագործի մը՝ որ ի Գեղգիիս սոյն աստուա-
ծութեան մեհնէն մէջ կանգնուած էր, ի

յիշատակ յաղոգութեամբ տարուած կեղտա-
կան արշաւանքի մը։ Այս ձեռագործաց մէջ
խակոյն կը ճանչցուի յունական արուեստի
կնիքն։ Բայց սոցա լոյժ զարդացաւ ստեղծա-
կանութեան ուրիշ հիւղ մ'այլ, նորհիւ հռով-
մական սովորութից և գաղափարաց։ այս-
ինքն է՝ մարդոյն ներկայացումն։ Մինչդեռ
հելլենական արուեստն կը լանար անհատին
վերայ մասուորական կերպարանք մի տալ,
(և զայդ կ'օրինակէր մարդկային՝ մարմին
գուլակել տալու հոով զգեստու կարգաւորու-
թեան մէջ), Հռովմայեցիք ընդ հակառակն
հետամուտ էին ըստ կարելոյն անէմ մի ար-
տաքին երեւոյթն այլ արտայայտելու՝ ինչպէս
որ էր նա իւր կենդանութեան ժամանակ, կամ
լայն զգեստ հագած, այսինքն է պարեգօտ
ի նշան խաղաղական պաշտամանց, և կամ բո-
լորովին զրահաւորուած։ Մարկոս Ալբրիտի
սկեզօծ անագապղնձէ ձիաւորանդրին տա-
կաւին կը զարդարէ Հռովմայ կապիտոլինի
հրապարակը։ իսկ Յուլ. Կետուր, Աւգոս-
տին, Տիտուս և Տրայանոս անդրից կը
գտունն այլեւայլ թանգարանաց մէջ, իրր
չնայիրահիկ ձեռագործք կը յիշատակուին
Գերմանիկոսի հարսին Ագրիպինեայ երկու
անդրիքն, որք կը պահուին Հռովմայ կա-
պիտոլինի թանգարանին մէջ։ Այլ սակաւ
նշանաւոր են նաեւ Հերակլեայ հիւսքանչ ար-
ձանքն, որք կը գտուին Գրեգուայ թանգա-
րանին մէջ։ Վատիկանի մէջ գտուող Պար-
կեպտոսեան պատկերն այլ այս տեսակ ար-
ձանաց չարքէն է։ Արձանագործութիւնն զոյգ
կ'ընթանար պատմական տեսարանաց ներ-
կայացուցման հետ, որոց չինուածքն ստեղծա-
կանութեան մի այլ մաս յերեւան հանեց առ
Հռովմայեցիս։ Սոցա համար գլխաւոր պայ-
ման մ'էր՝ ամենանհիշդ կերպով իրը ներ-
կայացնելը։ Նոյնպէս իրենց նպատակն էր
պատուել իրենց ամենէն հռչակաւոր անձնա-
ւորութիւնքը, կերպաւորելով զանոնք թագմա-
թիւ նկարներով։ որով Հռովմայեցիք հարթ
քանդակ նկարելու ոճոյն մէջ յունականէն
տարբերեցան։

Ստեղծարարութիւնն նկարչութեան սահ-
մանին մէջ յայնմ կը զանազանէր, որ ինքն
հոն հայթհայթուած յատակ մի կը գտնէր և
իւր նկարները կը դնուէր՝ զանազան յա-
տակազօծելու վերայ կաղապարը հանելու հա-
մար տուած։ Ստոնիանին միջոցաւ։ Աւստի
և այս պատճառաւ հարթ քանդակաց համար
Յունաց ունեցած անաշառ օրէնքն այլ թուլ-
ցաւ։

Այս տեսակ ձեռագործաց ամենէն նշանա-
ւոր և հիններէն են Հռովմայ մէջ գտուող Տի-
պոսի յաղթական կամարի հարթ քանդակքն։

Հռովմէական շինուածոց ոճն դեռ աւելի լաւ կ'երեւի Տրայանու պատմական յիշատակարանաց հարթ քանդակաց վերայ. զոր օրինակ, այն կայսեր յաղթական կամարին վրայ, որ և յետոյ փոխուցաւ ի յաղթական կամար Ատտանդիանու. սակայն ամենէն աւելի նշանաւոր են Տրայանու կոթողի պարոյրը զարդարող հարթ քանդակներն. Բարձեալ, ճոխ նկարներու շարքին մէջ զծագրուած կը գտուին սոյն կայսեր դիցազնական գործերը ընդդէմ Բակաց (Daces): Մարկուս Ալբուլիոս կայսրն պատուեցաւ նոյնպէս կոթողով մի, որոյ հարթ քանդակները կը ներկայացընէին իւր պատերազմը ընդդէմ Մարկոմանաց:

Մակայն յետին ժամանակներս ստեղծուած կանութիւնն յանկարծական փոփոխութիւն մի կրեց: Հատ նշանաւոր շինուածքի տեսակ մի յերեւան եկաւ, որ աւելի եւս ընդարձակեց Հռովմէական ստեղծականութեան սահմանը. այսինքն է, դամբաններու զարդարող հարթ քանդակներ: Հատ Հեղ այս հարթ քանդակներն առասպելներէ հանուած ներկայացուց մուլք են, մահուան և հանդերձաւ կենաց վրայաջ. այսպիսի են յափշտակութիւնն Պրոսպերիտայ, Ալկեստեայ և Պրոսպերիտայ, Սէրն և Փսիքէ, Անահիտ, Ենդիմիոն, Պրոսպերիտ, ինչպէս նաև Բակցոսի կեանքէն զազուած տեսարանը և Պատմական դէպք հաղուագիւտ են:

Փղերիկ տարածութիւն ունեցող ձեռագործաց մէջ կը նշմարուին տեսակ մը քանդակեալ քարեր, զորս Հռովմայեցւոց ճաշակն յուսմանքն համար միայն հնարեց: Սոյն յեղանակիս երկու նշանաւոր գունաւորացն քանդակներ կը գտուին, որոնք և իրենց շինուածոյն մեծութեան և նրբութեան կողմանէ շատ նշանաւոր են: Սոցանէ մին կը գտուի Վեննայի կայսերական պահարանին մէջ, և ունի ինն բնաւոր լայնութիւն, ութ բարձրութեան վերայ, և կը ներկայացնէ Ազգաստեայ աստուածացումը: Միւսն կը գտուի Պարիսուլովրի թանգարանին մէջ, և ունի տասն և երեք բնաւոր բարձրութիւն, տասնութէկ յայնութեան վերայ:

Հռովմայեցւոց ցուցամուտութեան մի և նոյն ոգին յառաջ բերաւ համբաւաւոր ձեռագործները քանակացն դոյներով բիրեղի կիրառութեամբ: Սոյն տեսակէն ամենէն նշանաւոր ձեռագործ մ'է Պորպոզանդի անօրն որ կը գըտուի Լոնդրայի բրիտանական թանգարանին մէջ:

Եւ Քանդակագործութիւնն առ քրիստոնեայն եպիսկոպոսականաց մէջ. — Քրիստոնէութեան նախկին ժամանակաց մէջ երկիւ

ղալի էր այն արուեստից զարգացումն, որ կրնար գիրեմք վերստին ի կուսպաշտութիւնն առաջնորդել, ուստի և սոցա զարգացումն այս ժամանակին մէջ երկչոտ և տարտամ կ'երեւի: Եթէ ստեղծական արուեստները գործածէին, այս կը նշանակէր՝ թէ հնոց կանոններու վերայ նորանոր ձեւեր և տիպեր պիտի յաւելուին: Ուստի հազիւ երբեք առանձին արձաններ կը յինէին: Արձանագործութիւնն թողեր է մեզ սրբոյն Պետրոսի նստած անագապոնէ մեծ արձանը միայն, որ կը գտուի ի Հռովմ առաքելոյս եկեղեցւոյն միջին խմբարանին մէջ, և հաւանօրէն Յ գարու գործ մ'է: Մի և նոյն գարու մարմարինէն նստած արձան մ'այլ Ս. Հիպպոլոդիտայ կը գտուի Լատերանու թանգարանին մէջ. դժբաղդաբար սորա գլխաւոր մասունքն արդի ռոմով նորոգուած են. սակայն և այնպէս սորա վերայ կը նշմարուի այն ուղղութիւնն՝ որուն կը հետեւէր արուեստին յիշմարտայն դարուս: Գալով Քրիստոսի պատկերաց՝ սոցանէ և ոչ մին մեր ձեռքն հասած է, որպիսի որ այլ Աղեքանդր Սեւերոս կայսր թոյլ կու տար զանոնք ձեւացնել. միայն մի քանի փղերիկ արձաններ կը գտուին Բարի Հոլոսին:

Դամբաններն հեթանոսական սովորութեան համեմատ կը զարդարուէին հարթ քանդակներով: Ոյս հարթ քանդակաց գլխաւոր առաքնապէն են, Քրիստոսի հրաշագործութիւնքն, անդամալուծի բոլորութիւնն և այլք. ինչպէս նաեւ Հին կտակարանի տեսարանք, Մովսէս, անկումն առաջին մարդոյն, և այլն: Գեանադամանաց մէջ բազմաթիւ էին այս տեսակ ձեռագործք, որք մեծաւ մասամբ զետեղուած են Լատերանու քրիստոնէական թանգարանին մէջ, կը գտուին նաեւ օրոյն Պետրոսի քարայրին մէջ (grotte) որ ի Հըռաւեննա, և ուրիշ տեղեր: Ամենէն համբաւաւոր և ընտիր ձեռագործներէն մին է Ս. Պետրոսի եկեղեցւոյն գեանափոր գերեզմանին մէջ գտուող Յունիոս Բասսոսի դամբանն: Փառաւոր և հրաշակերտ ձեռագործ մ'է նաեւ ի յիշատակ Վոստանդիանոսի դրստել իտալացի կանգնուած պորփուրէ մասնոյէն, իւր գերեզմանական մատուռէն հանուած և այժմ գետեղուած Վատիկանի թանգարանին մէջ:

Զ գարու արձանագործութիւնն և մասնաւորապէս Հռաւեննայի յիշատակարանաց մէջ, յայտնի բերում մ'ունի բիւզանդական գաղափարաց. երբ այս իտալիոյ գաւառի մէջ անհնարին կ'երեւէր այլ եւս նշանաւոր գործ մի յառաջ բերել. նաեւ չիլանդու վրայ էր արուեստն, մինչ ընդ հակառակն՝ Բիւզանդիոնի մէջ նոր կենալ մի կ'առնուր, իսկ

Յուստինիանոսի թագաւորութեան ժամանակ վերջին գագաթնակէտին հասաւ Ինչպէս աւրելեյեան նոյնպէս և քաղաքականացեալ տէրութեան մի ազդեցութեան ներքեւ, արուեստն իւր գլխաւոր գծագրութեանց մէջ վաղեմի հիման մի վերայ հաստատուելով, ենթարկուեցաւ կարեւոր փոփոխութեանց, յորոց և յառաջ եկաւ բիզանդական ոճն, որ աւելի յարմարեցաւ հեթանոսական գործի։ Սոյն յեղանակիս մէջ շատ նրբութեամբ զարգացաւ փղոսկր քանդակելու արուեստն, սակաւ կարեւոր ձեռագործաց մէջ, այսինքն է տախտազարաց (diptyque) մէջ, որը են փղոսկրէ երկու թերթով տետրակներ՝ որոց ներսի դին քանդակուած էր։ Փղոսկրի վերայ քանդակուած ճոխ յիշատակարաններէն մին Մաքսիմիանոսի եպիսկոպոսական գահէն է, որ կը գտուի Հռաւեննայի մայր եկեղեցւոյն մէջ, 2 դարէն շնացած։

2. — Փանդալագործութիւն հռոմէական յիշակակիւն մէջ, Այս յեղանակիս մէջ որ որչափ որ ճորս և փայլուն զարգացում ունեցաւ հռոմէական ճարտարապետութիւնն՝ ընաւ աւսոր չի համապատասխաներ արձանագործութեան զարգացումն։ Այս ժամանակի որին որքան որ կը նպաստէր ճարտարապետութեան զարգացման, նոյնքան այլ խափանարար կ'ըլլար արձանագործութեան ծաղկելուն։ Արտաքին պատմութեան մէջ թէպէտեւ չէին պակեր նկարելու առարկայք, սակայն քանդակագործութիւնն զրթէ գոհ կ'ըլլար կրօնական պաշտաման կարեւորագ միայն։

Սակայն եկեղեցին հանճարները սահմանափակ արուեստի մը մէջ չէր թողուր, այլ նոյնպէս նոցա առկու ընդարձակ հորիզոններ կը բանար, շինել տալով անոնց նստարաններ, բեմար, մայրաղոներ և նոյն իսկ ամբողջ հակատներ արձանագարդ։ Նմանապէս դեռ աւելի ընդարձակ ասպարէզ մի կը թողուր նա արհեստանորաց, գծագրել տալով այս կրօնական նկարներու քով հին առասպելներու։ Ահա այս պատճառաւ իսկ այլաբանական կերպով նկարուած են արևն, լուսինն, ամիսը, տարւոյն եղանակներն, ծաղկունը, առաքինութիւնը և մուլթիւնը։

Հիւսիսային գաւառաց մէջ Գերմանիս առաւելապէս նպաստեց հռոմէական ստեղծականութեան զարգացման։ Իւր ընդարձակ բարգաւաճումն սաքսոնեան կայսերաց ժամանակ, ինքն իւր ժառանգ համարուելով վաղեմի կայսերաց, գերմանական ժողովրդեան ոգւոյն զերազանց թոյլ մ'առնուլ սուաւ, ինչպէս նաեւ իւր իտալիոյ հետ ունեցած անթիւ յարաբերութիւնը իրեն առ քանդակագործութիւն ունեցած ճաշակն աւելի եւս կատարելագործեցին։

Ստեղծականութիւնն կ'երեւի մի քանի շնագործ ձեռագործաց մէջ, որոնք քանաւորապէս փորակներով քանդակուած են։ զոր օրինակ, որսորդական եղիերեայք և գաւաթներ Բեզլինբուրգի եկեղեցւոյն գանձատան մէջ դեռ կը պահուին սրբատուփի մը՝ մի քանի փղոսկրեայ թիթեղներն, որք հաւանորէն Հենրիկոս Ա ին ժամանակ շինուած ձեռագործ են։ Պարիսու Ալիւնի թանգարանին մէջ կը պահուի Ոթն Բի յեղանակէն շնացած արձանագիր մը փղոսկրեայ տախտակներէ կազմուած։ Ալիւնի սինակաց վերայ յինաձ կամարի մը ներքեւ կանգնած՝ կը տեսնուի բարձր կեցած Քրիստոսի արձանն, որ մի ձեռքն Ոթն կայսեր գլխոյն վերայ դրած և զմիւսն նորա հարսին՝ կ'օրհնէ զանոնք։ Սոյն կայսեր ստորեւ՝ յեղանակի սովորութեան համեմատ՝ խեղճ կերպարանքով մի ներկայանայ քանդակագործին պատկերն։ Նոյնպէս Պրագայի (Prague) մայր եկեղեցւոյ գանձատան մէջ կը պահուի ճարտարաւեստ երկրբարփող մի որսորդաց։ Գարձնայ, ձաւոնոյ ձեռագործք մեծ կարեւորութիւն մ'ունին։ որոց նշանաւորներէն կը գտուին 'ի Գերմանիա - զոր օրինակ Հիլդեհայմի մայր եկեղեցւոյն պղնձնայ դուռն, նոյնպէս Bernwardensule կոչուած հռչակաւոր դուռն, որ կը գտուի Բեռնի մայր եկեղեցւոյ հրապարակին վերայ։ Այս կրկին ձեռագործք ԺԱ գարոն սկիզբէ շինուած են։ Սոյն յեղանակիս գործ մ'է նաեւ Բրունսուիքի մէջ գտուած Առիւծն Հենրիկոսի. անագապղնձէ առիւծն։

Յիշատակելու ենք հոս նաեւ Լիէժի Ս. Բարթոլիմէ եկեղեցւոյն մէջ գտուած 1112 թուոյն մկրտութեան աւադանները։ Սողոմոնի նի տաճարի մէջ գտուած պղնձնայ ծովակ պէս, այս մկրտութեան աւադանն այլ կենդանեաց տաճուերկու կերպարանաց վերայ կը հանդիս։ Գլխի կողմնական մասանց վերայ գտուած բազմաթիւ կրիստեանական առարկայքն են Ս. Յովն։ Միտրի պատմական դէպքերն։ Այս ձեռագործիւ հեղինակն է Գոլմանէն Պատրաս. կարելի է ըսել՝ թէ այս ձեռագործն սոյն դարու՝ քանդակագործութեան առաջին տեղին կը դրաւ։ Նշանաւոր է մանաւանդ իւր տոյն մարտութեամբ, գծագրութեանց զեղեցկութեամբ և իւր հրաշալի շինուածքով։

Փարեղէն քանդակագործութիւնն այլ նշանակաւ ճարտարապետութեան բարձրութեան հասաւ։ Ներկայիս Վեստֆալիոյ մէջ գտուող Լըստէրլոյային Վիթտարի հարթ քանդակն՝ որ ԺԲ դարու գործ մ'է, ունի տաճուերեք սաքսոն լայնութիւն և շտապուկեցէն աւելի բարձրութիւն։ Վրայի առարկայն Քրիստոսի խաչաբարձութեան պատկերն է։ Այս յեղանակիս քանդակագործութիւնն կատարել

լութեան բարձր աստիճանի հոսաւ. զոր օրինակ ի վեքսէլբուրգ, ուր որոշ պատկերաց մէջ նկարուած եկեղեցւոյ ճշմարտութեան բեւմին հարթ քանդակներն՝ կը ներկայացնեն փրկագործութեան վարդապետութիւնը: Յորի բուրգի ոսկեգոծ գունն այլ նշանաւոր է: Գաղղիոյ մէջ գտուող այս տեսակ ձեռագործներէն ոմանք ժի՛ դարու գործ են, որոց օրինակներն կրնան ըլլալ Բուրժի և Շարտրի մայր եկեղեցեաց արեւմտեան դրունքն:

Փանդակագործութեան ի նկարչութիւն՝ անցնելու միջոց կը կազմէ Կիտուածագործութեան արուեստն: Շատ հեղ քանազան գոյներով կիտուածագործուած են քարինք մետաղեայ յատակաց վրայ, որք են մասնաւորապէս Թանկագին քարեր, գունագոյն քանդակներ և հին գոհարներ: Յորոց ամենէն աւելի ձոխն գործածուեցաւ պատարագամատոյցի ծածկոցներ, փղբրիկ օեղաններ և մասնաւորապէս շինելու համար: Որքան այլ սոցա շատերն ի կորուստ մատնուեցան, սակայն այնու հանդերձ՝ Թանգարանաց և եկեղեցեաց աւանդատներու մէջ դեռ կը գտուին բազմաթիւ գեղեցիկ և ճոխ կոտորակներ: Սոյն տեսակէ ժի՛ դարու ամենէն ճոխ ձեռագործքն կը գտուին Հիլդէսհայմի և Էսսէնի եկեղեցեաց քանձարաններու մէջ: Սոցա կարգէն կը համարուի նաեւ Վեննայի Նեւբուրգ մեհաստանին մէջ գտուող Verduner կոչուած սեղանն, որ շինուած է յիսուն և մէկ

պղնձեղէն պատկերներով՝ հին կտակարանի տեսարանները կը ներկայացնեն, որոց զօտ գրութիւնքն շատ լաւ քանդակուած են, իւրաքանչիւր գծերն կապոյտ և կարմիր նիւթով լեցուած:

Իտալական արուեստն անշուշտ նոյն կերպով զարգացաւ՝ որով որ Հիւսիսային կողմանցն, և ինքն իւր ուղիղ ճամբան բռնեց: Առաջին յեղանակն բաւական լաւ է. որոյ ապացոյց մի կրնայ ըլլալ ի մէջ այլոց Վերոնայի Ս. Չենտոն եկեղեցւոյ անագապղնձէ դուռն, ինչպէս նաեւ Միլանու եկեղեցւոյն մէջ Ս. Ամբրոսիոսի ամպիոնը զարդարող և Ընթրիքը ներկայացնող քարեղէն արձանքն:

ԺԳ դարու սկիզբն հռչականուն Նիկողայոս Պիսանոյի ձեռք նոր Թռիչ մի կ'առնու քանդակագործութիւնն, նա ըստ ամենայնի կը զարգացնէ հին գաղափարը, որ և կը տեսն մինչեւ ցփերլ յեղանակիս: Իւր առաջին ձեռագործներէն մին եղաւ Պիզայի մկրտարանին մէջ գտուող դահն (1260), այլ յետոյ՝ քան զայս գերազանցեց Սեննայի մայր եկեղեցւոյն բեմն: Այս երկու ձեռագործք լէնքի կոթընած չեն այլ կեցած սեանց վերայ՝ զորս կը կրեն առիծք: Աւագանն քանդակազարդ է, որ և կը ներկայացնէ Քրիստոսի կենաց զանազան տեսարանները: Հուսկ ուրեմն այս արուեստաւորս մասնակցեցաւ Պերուճիայի քաղաքաւան առջեւ գտուող աղբիւրները զարդագործելուն:

(Շարայաբնի).

